

บทที่ 3

อุปกรณ์และวิธีการ

งานวิจัยนี้ประกอบด้วยงานที่สำคัญ 2 ส่วน ส่วนแรกเป็นการสัมภาษณ์เกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงแก้วในเขตภาคเหนือตอนบน เพื่อศึกษาหาข้อมูลพื้นฐาน และสอบถามความคิดเห็นของเกษตรกร ส่วนที่สองเป็นงานทดลองทั้งในภาคสนามและห้องปฏิบัติการ เพื่อค้นหาแนวทางปฏิบัติสำหรับนำไปใช้จริงบนพื้นที่ของเกษตรกรเป้าหมาย

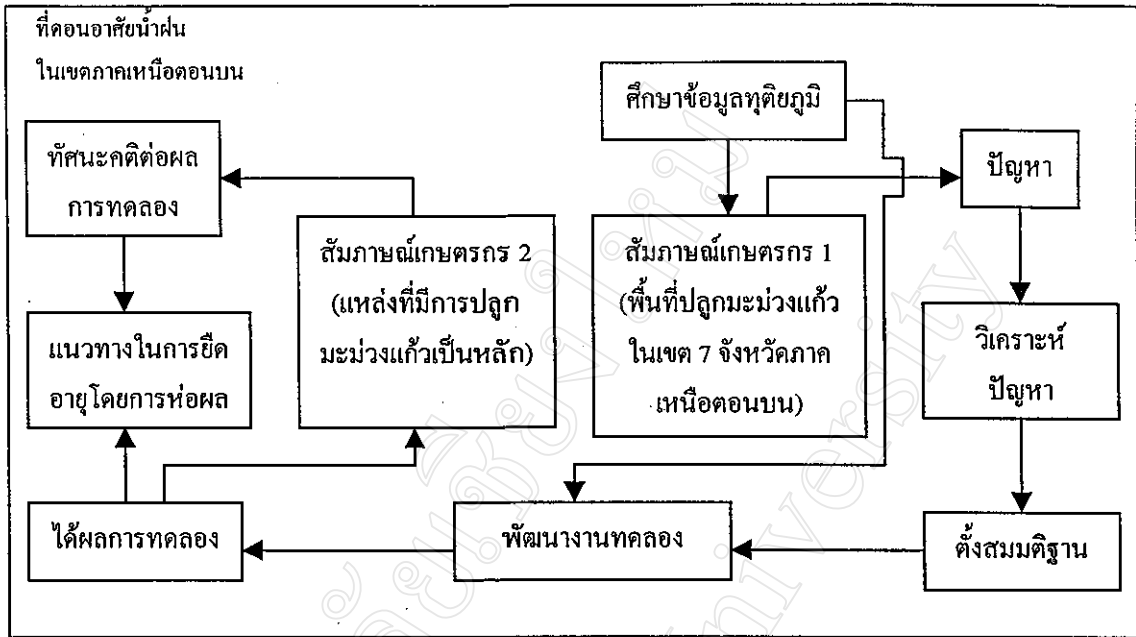
แผนดำเนินการ ขอบเขต และวิธีการวิจัย

การสัมภาษณ์เกษตรกร

ศึกษาข้อมูลของพื้นที่ปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมโครงการป่าจอมทอง กิ่งอำเภอคอยหล่อ จังหวัดเชียงใหม่ และข้อมูลของเกษตรกรในพื้นที่ดังกล่าว โดยเริ่มจากการตรวจเอกสารจากข้อมูลทุติยภูมิเพื่อนำมาออกแบบสอบถามในการสัมภาษณ์เกษตรกร เพื่อให้ได้มาซึ่งปัญหาที่แท้จริงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ หลังการวิเคราะห์ และตั้งสมมติฐานในการแก้ปัญหา จึงนำไปทดสอบในพื้นที่ เพื่อให้ได้แนวทางหรือวิธีการที่เหมาะสม จากนั้นทำการสัมภาษณ์เกษตรกรอีกครั้งเพื่อทราบถึงความคิดเห็น (ทัศนคติ) ที่มีต่อผลการทดลอง (ภาพที่ 1) เพื่อสรุปแนวทางเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติจริง สำหรับการสอบถามครั้งแรก ได้สัมภาษณ์เกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงแก้วในเขตภาคเหนือตอนบน จำนวน 62 ราย ในปี พ.ศ. 2543 เพื่อทำความเข้าใจระบบการผลิต ปัญหาในระบบการผลิต และแนวทางในการเพิ่มรายได้ (แบบสอบถามครั้งแรกแสดงไว้ในภาคผนวกที่ 1) ส่วนครั้งที่สอง ได้สัมภาษณ์เกษตรกรในพื้นที่ที่มีประสบการณ์ในการยืดอายุการสุกหรือแก่ของมะม่วงบนต้นด้วยการห่อผล จำนวน 50 ราย ในปี พ.ศ. 2544 เพื่อทราบถึงความคิดเห็นของเกษตรกรต่อแนวทางในการยืดอายุการสุกแก่ของมะม่วงแก้วบนต้นโดยวิธีการห่อผล (แบบสอบถามครั้งที่สองแสดงไว้ในภาคผนวกที่ 2)

พื้นที่สัมภาษณ์

ครั้งแรกเลือกสัมภาษณ์เกษตรกรที่มีพื้นที่ปลูกมะม่วงแก้วในเขต 7 จังหวัดภาคเหนือตอนบน ได้แก่ เชียงใหม่ ลำปาง น่าน ลำพูน แพร่ แม่ฮ่องสอน และพะเยา ครั้งที่สองเลือกเกษตรกรจากแหล่งที่มีการปลูกมะม่วงแก้วเป็นหลัก ได้แก่ บ้านแม่ฮ้อใน ต.แม่ณะ อ.เชียงดาว และบ้านไตรสภาวะ ต.ปึงโค้ง อ.เชียงดาว จ.เชียงใหม่

ภาพที่ 1. ลำดับขั้นตอนและขอบเขตของการวิจัย

งานทดลองในภาคสนาม

พื้นที่ทดลอง

เลือกสวนมะม่วงแก้วของเกษตรกรพื้นที่ขนาด 5 ไร่ บนที่ดอนอาศัยน้ำฝน ในเขตปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมโครงการป่าจอมทอง ต.ยางคาม กิ่ง อ.คอยหล่อ จ.เชียงใหม่ มะม่วงแก้วเป็นต้นตอกิ่งที่ให้ผลผลิตเต็มที่แล้วอายุ 10 ปี โดยประมาณ

แผนการทดลอง

วางแผนการทดลองแบบบล็อกสุ่มสมบูรณ์ (randomized complete block design, RCBD) กำหนดให้มี 6 วิธีการทดลอง จำนวน 4 ซ้ำ ซ้ำละ 1 ต้น ดังนี้

1. Control ไม่ห่อผลมะม่วง
2. ห่อผลที่มีอายุ 30 วันหลังการติดผลในระยะเมล็ดถั่วเขียว
3. ห่อผลที่มีอายุ 40 วันหลังการติดผลในระยะเมล็ดถั่วเขียว
4. ห่อผลที่มีอายุ 50 วันหลังการติดผลในระยะเมล็ดถั่วเขียว
5. ห่อผลที่มีอายุ 60 วันหลังการติดผลในระยะเมล็ดถั่วเขียว
6. ห่อผลที่มีอายุ 70 วันหลังการติดผลในระยะเมล็ดถั่วเขียว

วิธีการ

1. เลือกต้นมะม่วงแก้วที่มีอายุและขนาดสม่ำเสมอ จำนวน 24 ต้น พร้อมทำเครื่องหมายต้น และติดป้ายเพื่อเป็นสัญลักษณ์ที่ข้อผล โดยสุ่มเลือกข้อที่เริ่มติดผลและมีขนาดผลเท่ากับเมล็ดถั่วเขียว หรือผลมีอายุราว 30 วันหลังดอกบาน 50 เปอร์เซ็นต์ เมื่อวันที่ 29 มกราคม 2543 ที่ระดับความสูงจากพื้นประมาณ 1.5 เมตร และกระจายรอบต้น จำนวน 20 ข้อต่อต้น

2. หลังจากติดป้ายแล้ว 30 วัน นำถุงกระดาษที่พับเตรียมไว้ซึ่งทำมาจากหนังสือพิมพ์ไปห่อผลมะม่วงจากข้อที่ติดป้ายไว้ โดยห่อแยกแต่ละผล เพื่อป้องกันการเสียดสี และเป็นแหล่งเพาะเลี้ยงโรคและแมลงศัตรูพืช ห่อครั้งละ 4 ต้น มีระยะห่างของแต่ละครั้ง 10 วัน (ตารางที่ 1) รวมห่อ 5 ครั้ง และพันสารฆ่าแมลงที่ข้อทุกครั้งก่อนการห่อผล

3. วัดขนาดผล โดยใช้เวอร์เนียแคลิเปอร์วัดความกว้าง ความยาว และความหนา ของผลมะม่วง และบันทึกจำนวนผลร่วงในทุกวิธีการ ทุก 10 วัน เริ่มจากการห่อครั้งที่ 1 โดยเลือกเก็บข้อมูลจาก 10 ข้อต่อต้น จนถึงวันที่เก็บเกี่ยวผลผลิต ในระยะผลแก่จัดโดยสังเกตจากบริเวณรอบไหล่ผลเริ่มมีสีเขียวอมเหลือง ใช้วิธีตัดที่ละผลให้มีก้านผลติดออกมาด้วย และบันทึกวัน เดือน ปี ที่เก็บเกี่ยวผลผลิต

4. หลังการเก็บเกี่ยวผลผลิตในแต่ละวิธีการจากภาคสนาม นำมะม่วงไปดำเนินการต่อในห้องปฏิบัติการเพื่อศึกษาลักษณะสัณฐานและคุณภาพผล โดยสุ่มเลือกจำนวน 3 ผล/ต้น เพื่อวัดข้อมูลผลแก่จัดเป็นลำดับแรก จากนั้นนำมะม่วงส่วนที่เหลือทั้งหมดไปบ่มเป็นเวลา 5 วัน โดยก่อนบ่มจะนำไปจุ่มในสารละลายอีเทรล (ผสมอีเทรล 30 มิลลิลิตร ต่อน้ำ 1,000 มิลลิลิตร หรือ ethephon 900 ส่วนต่อล้าน) หลังบ่มแล้วจึงสุ่มเลือกมะม่วงสุกจำนวน 3 ผล/ต้น เพื่อวัดข้อมูลผลสุกต่อไป

ตารางที่ 1. วันที่ห่อ และขนาดผลมะม่วง ในระยะเวลาต่าง ๆ บนที่ดอนอาศัยน้ำฝน พื้นที่ปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม โครงการป่าจอมทอง กิ่ง อ.คอกหล่อ จ.เชียงใหม่ พ.ศ. 2543

วิธีการ	วันที่ห่อ	ขนาดผล
ไม่ห่อผล	-	-
ห่อผลที่ 30 วัน ¹	29/2/43	ขนาดเท่าเมล็ดถั่วลิสง
ห่อผลที่ 40 วัน ¹	11/3/43	ขนาดเท่าไข่นกกระทา
ห่อผลที่ 50 วัน ¹	21/3/43	ขนาดเท่าไข่นกกระทา
ห่อผลที่ 60 วัน ¹	31/3/43	ขนาดเท่าไข่ไก่
ห่อผลที่ 70 วัน ¹	10/4/43	ขนาดเท่าไข่เป็ด

¹จำนวนวันหลังการติดผลในระยะเมล็ดถั่วเขียว

งานในห้องปฏิบัติการ

บันทึกลักษณะพื้นฐานของผลและวัดคุณภาพผลที่เก็บเกี่ยวมาได้ ณ ห้องปฏิบัติการ ภาควิชาพืชสวน คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ดังนี้

ลักษณะพื้นฐานของผล

นำผลมะม่วงที่เก็บเกี่ยวได้ทั้งหมด (ประมาณ 15 ผล/10 ช่อ/ต้น) โดยเลือกเฉพาะผลแก่จัด ซึ่งเป็นผลที่จมน้ำและมีก้านผลติดมาอย่างสมบูรณ์ แล้ววัดข้อมูลดังนี้

1. ตำแหน่งผล สังเกตและระบุตำแหน่งของผลมะม่วง (โคน, กลาง หรือปลายช่อ) พร้อมบันทึกผล
2. ความเหนียวของก้านขั้วผล วัดความเหนียวของก้านขั้วผลโดยใช้เครื่องวัดความแน่นเนื้อ (digital force gauges, model SHIMPO FGV-50A; Shimpo instruments, Japan) ที่เสริมอุปกรณ์เป็นพิเศษ วัดโดยวิธีตั้งในแนวตั้งจนขั้วผลหลุด มีหน่วยเป็นกิโลกรัม/ตารางเซนติเมตร
3. ความยาวก้านขั้วผล จากผลที่วัดความเหนียวของก้านขั้วผลเสร็จแล้ว ซึ่งจะเหลือก้านขั้วผลสั้น ๆ ติดอยู่ วัดด้วยเวอร์เนียแคลิเปอร์ มีหน่วยเป็นเซนติเมตร
4. ขนาดผล นำมาวัดความกว้าง จากส่วนที่กว้างที่สุดของผล ความยาว จากส่วนที่ยาวที่สุดของผล และความหนาของผล จากส่วนที่หนาที่สุดของผล ด้วยเวอร์เนียแคลิเปอร์ มีหน่วยเป็นเซนติเมตร (ภาพภาคผนวกที่ 3.1)
5. น้ำหนักผล นำมาชั่งน้ำหนักด้วยเครื่องชั่ง 2 ตำแหน่ง (Precia 1620; Precia instruments AG, Switzerland) มีหน่วยเป็นกรัม (โดยไม่รวมก้านผล) หาปริมาตรของผลโดยการแทนที่น้ำ และนำมาคำนวณหาค่าความถ่วงจำเพาะ (วิธีการการคำนวณแสดงในภาคผนวกที่ 3.2)
6. ความหนาเมล็ด (รวมกะลาหรือผนังผลชั้นใน) นำผลมาผ่าเอาเปลือกและเนื้อออกด้วยมีดสองคม จนเหลือแต่เมล็ดซึ่งรวมกะลาแล้ว วัดขนาดด้วยเวอร์เนียแคลิเปอร์ มีหน่วยเป็นเซนติเมตร ซึ่งเมล็ดมะม่วงที่นำมาวัดนี้ได้จากผลมะม่วงที่ได้คัดเลือกเพื่อนำมาตรวจวัดคุณภาพผลจำนวน 3 ผล/ต้น
7. ความหนาเนื้อ เป็นความหนาเนื้อรวมเปลือก คำนวณจากความหนาของผลลบความหนาเมล็ด (ที่รวมผนังผลชั้นใน) มีหน่วยเป็นเซนติเมตร

การวัดคุณภาพผลมะม่วง

การศึกษาคุณภาพผลมะม่วง ติดตามทั้งขณะผลแก่จัดและผลสุก การคัดเลือกผลแก่จัด ใช้วิธีแยกจากการจมลอยของผลในน้ำ ผลที่จมจะเป็นผลแก่จัด คุณภาพผลแก่จัดวัดให้เสร็จภายใน 5 ชั่วโมงหลังเก็บเกี่ยวผลผลิต ส่วนคุณภาพผลสุกใช้ผลที่แก่จัดไปบ่มต่อ ใช้ซ้ำละ 3 ผล จากจำนวน 4 ซ้ำ และ 6 วิธีการทดลอง การศึกษาคุณภาพผลมะม่วงมีรายละเอียดดังนี้

คุณภาพผลแก่จัด

เลือกผลมะม่วง ใช้ซ้ำละ 3 ผล รวมจำนวน 4 ซ้ำ (ต้น) และ 6 วิธีการทดลอง จากผลมะม่วงที่ได้ทำการคัดเลือกแล้ว แต่ละผลบันทึกข้อมูลตามลำดับ ดังนี้

1. ความสม่ำเสมอของสีผิวผลดิบที่แก่จัด นำผลที่แก่จัดมาสังเกตและบันทึกความสม่ำเสมอของสีเขียวบนผิวผล ซึ่งเป็นการประเมินด้วยสายตา มีหน่วยเป็นเปอร์เซ็นต์

2. สีเปลือก วัดทั้ง 2 ด้านของผลด้านละ 3 จุด คือ โหล่ผล กลาง และปลายผล ด้วยระบบ CIE 1976 ($L^* a^* b^*$) (ภาคผนวกที่ 3.2 และภาพภาคผนวกที่ 3.3) โดยใช้เครื่องอ่านสี (color reader, Minolta CR-10; Minolta camera Co., Ltd., Japan)

3. สีเนื้อ นำมะม่วงมาผ่าเนาะเปลือกออกด้วยมีดสองคม วัดทั้ง 2 ด้านของผล (บริเวณด้านหน้า และด้านหลังผล) ด้านละ 1 จุด แล้ววัดด้วยเครื่องอ่านสี

4. ความแน่นเนื้อ วัดความแน่นเนื้อไม่รวมเปลือก โดยวัด 2 ตำแหน่ง คือ ด้านหน้าและด้านหลังผล ด้วยเครื่องวัดความแน่นเนื้อ (digital force gauges, model SHIMPO FGV-50A; Shimpo instruments, Japan) ที่เสริมอุปกรณ์เป็นพิเศษ ใช้หัววัดรูปกรวย ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 0.5 เซนติเมตร กดเข้าไปในเนื้อลึกประมาณ 0.8 เซนติเมตร (กำหนดไว้ที่เครื่องวัด) ค่ามีหน่วยเป็นกิโลกรัม/ตารางเซนติเมตร (วิธีการคำนวณแสดงไว้ในภาคผนวกที่ 3.2)

5. ปริมาณของแข็งที่ละลายน้ำได้ (TSS: total soluble solid) นำเนื้อมะม่วงแก่จัดทั้งผล หั่นเป็นชิ้นขนาดเล็กแล้วปั่นด้วยเครื่องปั่นแยกกาก (juicer, National MJ-68M; บริษัท เอ. พี. เนชั่นแนล เซลส์ จำกัด, สมุทรปราการ) บันทึกปริมาณน้ำมะม่วงที่แยกได้ (น้ำมะม่วงที่แยกได้มีสีเขียวอ่อนขุ่น) มีหน่วยเป็นมิลลิลิตร และนำส่วนที่เป็นน้ำที่ได้ไปวัด ด้วยเครื่อง Digital refractometer, Atago PR-101; Atago Co., Ltd., Japan ค่าที่ได้ออกมา มีหน่วยเป็นองศาบริกซ์ วัด 3 ครั้ง/ผล

6. ความเป็นกรด-เบส (pH) นำส่วนที่เป็นน้ำของมะม่วงที่ได้ ปริมาณ 10 มิลลิลิตรจากแต่ละผล ใส่ลงในบีกเกอร์ที่มีน้ำกลั่น 50 มิลลิลิตร คนให้เข้ากันดีแล้วนำไปวัดด้วยเครื่องวัดความเป็นกรด-เบส (pH meter, Φ^{TM} 40 Beckman; Qualitech instruments Co., Ltd., Thailand)

7. เปอร์เซนต์กรดทั้งหมดที่ไทเทรตได้ นำน้ำมะม่วงที่ผสมน้ำกลั่นข้างต้น 10 มิลลิลิตร ใส่ลงในขวดรูปชมพู่ขนาด 25 มิลลิลิตร จำนวน 3 ขวด นำไปไทเทรตด้วยโซเดียมไฮดรอกไซด์ 0.1 N. (วิธีการเตรียมแสดงในภาคผนวกที่ 3.2) โดยใช้ฟีนอล์ฟทาเลิน (phenolphthalein) 1 เปอร์เซนต์ ปริมาณ 30 ไมโครลิตร (วิธีการเตรียมแสดงในภาคผนวกที่ 3.2) ไทเทรตจนถึงจุดยุติ (ประมาณ pH 8.3-10.3) เมื่อสารละลายเปลี่ยนสีชมพูโดยไม่เปลี่ยนสี นานประมาณ 10 นาที บันทึกปริมาณของโซเดียมไฮดรอกไซด์ที่ใช้ไป แล้วคำนวณหาเปอร์เซนต์โดยน้ำหนักของกรดทั้งหมด เมื่อเทียบเป็นกรดซิตริก (วิธีการคำนวณแสดงในภาคผนวกที่ 3.2)

8. อัตราส่วนของปริมาณของแข็งที่ละลายน้ำได้ต่อเปอร์เซนต์กรดทั้งหมดที่ไทเทรตได้ (TSS/TA) นำค่าปริมาณของแข็งที่ละลายน้ำได้ และเปอร์เซนต์กรดทั้งหมดที่ไทเทรตได้ คำนวณหาอัตราส่วน (วิธีการคำนวณแสดงในภาคผนวกที่ 3.2)

คุณภาพผลสุก

นำมะม่วงส่วนที่เหลือหลังจากการสุ่มตรวจคุณภาพผลแก่จัด ไปบ่มด้วยอีเทรล (Ethrel) นาน 5 วัน (ผสมอีเทรล 30 มิลลิลิตร ต่อน้ำ 1,000 มิลลิลิตร หรือ ethephon 900 ส่วนต่อล้าน) เลือกมะม่วงที่ได้รับการบ่มแล้ว ใช้ซ้ำละ 3 ผล รวมจำนวน 4 ซ้ำ (ต้น) และ 6 วิธีการทดลอง เพื่อวัดคุณภาพผลสุก และแต่ละผลบันทึกข้อมูลตามลำดับ ดังนี้

(ขั้นตอนที่ 1 – 7 ทำวิธีเดียวกันกับที่วัดในผลแก่จัด)

8. เปอร์เซนต์เมล็ด ชั่งน้ำหนักเมล็ดที่ผ่านขั้นตอน 1-7 แล้ว นำมาผ่านเอาเนื้อออกจนหมดด้วยเครื่องชั่งทศนิยม 2 ตำแหน่ง (Precia 1620; Precia instrument AG, Switzerland) มีหน่วยเป็นกรัม จำนวน 72 เมล็ด แล้วเปรียบเทียบกับน้ำหนักผลสุกทั้งผลเป็นเปอร์เซนต์เมล็ดต่อผล

9. เปอร์เซนต์เปลือก ชั่งน้ำหนักของเปลือกมะม่วงผลสุกที่ผ่านขั้นตอน 1-7 แล้ว ด้วยเครื่องชั่งทศนิยม 2 ตำแหน่ง (Precia 1620; Precia instrument AG, Switzerland) จากผลสุก 72 ผลที่นำเนื้อไปวัดสมบัติทางเคมี มีหน่วยเป็นกรัม เปรียบเทียบกับน้ำหนักผลสุกทั้งผล เป็นเปอร์เซนต์ต่อผล

10. เปอร์เซนต์เนื้อ นำน้ำหนักผลสุกทั้งผล หักน้ำหนักเปลือก และน้ำหนักเมล็ดออก จะเหลือน้ำหนักเมล็ด แล้วเปรียบเทียบกับน้ำหนักผลสุกทั้งผล มีหน่วยเป็นเปอร์เซนต์ต่อผล

วิธีวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลแบบสอบถาม

นำข้อมูลจากแบบสอบถามมาวิเคราะห์โดยนำมาหาค่าเฉลี่ย และเทียบเป็นเปอร์เซนต์

ข้อมูลผลการทดลอง

นำข้อมูลที่ได้จากการทดลองมาวิเคราะห์ทางสถิติ โดยใช้โปรแกรม Statistix ช่วยในการวิเคราะห์ โดยใช้ค่า LSD เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยของแต่ละวิธีการ ที่ระดับความเชื่อมั่น 95%

ระยะเวลาที่ทำการวิจัย

ตั้งแต่เดือนมกราคม 2542 ถึงเดือนมีนาคม 2544

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Chiang Mai University